

Vállalkozónők viharos időkben Kutatási jelentés

Rezilienciát célzó továbbképzési
lehetőségek vállalkozónők számára a
COVID-ot követő időszakban

Erasmus + / KA220-ADU - Együttműködési
partnerségek a felnőttoktatásban

Projektszám:
2022-1-HU01-KA220-ADU-000089295

Vállalkozónők viharos időkben

Kutatási jelentés

Szerzők:

Gergely Orsolya, SAPIENTIA Erdélyi Magyar Tudományegyetem

Kádár Beáta, SAPIENTIA Erdélyi Magyar Tudományegyetem

Szőnyi Eszter, HÉTFA Kutatóintézet

Oborni Katalin, HÉTFA Kutatóintézet

2023

Első projekteredmény

Ez a kutatási jelentés a RE-FEM – 'Rezilienciát célzó továbbképzési lehetőségek vállalkozónők számára a COVID-ot követő korszakban' című projekt keretében készült. A RE-FEM az Európai Unió Erasmus+ programja által társfinanszírozott, 2022-1-HU01-KA220-ADU-000089295 nyilvántartási számmal rendelkező stratégiai projekt a felnőttképzés területén. Vezető partner: HÉTFA Kutatóintézet. Ez a dokumentum a SAPIENTIA Erdélyi Magyar Tudományegyetem által koordinált RE-FEM 2. "Előkészítő kutatás" munkacsomag keretében készült.

Közreműködők:

Miguel Ángel Moya Collado, Nieves García Pereira, Andalucía Emprrende Andalúziai Közalapítvány (ES);

Ann-Sofi Backgren, Jasmine Urwäder, Brand-Sofi (FI);

Ludmán Zsuzsanna, Szarvák Boróka, Ilyés Csenge, Hétfa Kutatóintézet (HU);

Sanja Popović-Pantić, Ana Kovačević, Mirjana Dejanović, Mihajlo Pupin Intézet (SRB);

Dr. Ralitsa Zhekova, Mariya Zlateva, Regionális Vállalkozási és Innovációs Ügynökség - Várna (BG);

Cecilia Kirov-Farkas, SEED Közalapítvány (HU);

Veronika Blizman Servilová, Alica Cikatricisová, Katarína Gavalcová, Szlovák Üzleti Ügynökség (SK).

A RE-FEM projekt keretében készült anyagokat oktatási célokra szánjuk, ezért e célra szabadon felhasználhatók, de tartalmuk a partnerek írásos engedélye nélkül nem módosítható vagy fejleszthető tovább.

A dokumentum változatlan tartalommal történő újraközlése csak a szerző és az eredeti anyag forrásának egyértelmű megjelölésével lehetséges.

Kapcsolat: <https://refem.eu/>, internationaloffice@hetfa.hu

Első kiadás, 2023

Javasolt hivatkozás:

Orsolya Gergely, Katalin Oborni, Eszter Szőnyi, Beáta Kádár (2023).

Vállalkozónők viharos időkben.

A RE-FEM – 'Rezilienciát célzó továbbképzési lehetőségek vállalkozónők számára a COVID-ot időszakban' című projekt keretében készült kutatási jelentés.

Vezetői összefoglaló

Kiemelten fontos, hogy ebben a válságokkal teli időszakban megfelelően tudjuk segíteni a vállalkozónőket, különösen azokat, akik nehezebben férnek hozzá azokhoz a lehetőségekhez, eszközökhöz, amelyek üzleti terveik megvalósításához és továbbfejlesztéséhez érdemi támogatást nyújt. A COVID-19 következtében kialakuló kihívások, válságok arra világítotztak rá, hogy a vállalkozónőknek rugalmasnak és reziliensnek kell lenniük, fejleszteniük kell digitális készségeket, és hatékony válságkezelési stratégiákat kell tudniuk alkalmazni. A vállalkozónők sajátos helyzetéhez igazodva, mindezt úgy lehet a leghatékonyabban elérni, ha személyre szabott segítséget kapnak, és amelyek innovatív és gyakorlatias megoldások kínálnak nekik a rezileinciára való képességük fejlesztése érdekében. A RE-FEM projekt azon dolgozik, hogy új, alapvető ismereteket nyújtson a női vállalkozásfejlesztés hatékonyabbá tételéhez kutatáson, igényfelméren alapuló képzési anyagokon, e-learning modulokon, szakpolitikai tanulmányon keresztül és egy, a projektben részt vevő valamennyi célcsoport számára létrehozott nemzetközi networking csoport révén.

A projekt első tevékenysége (a 2. *munkacsomag* keretében) egy országokon átívelő kutatás elvégzése volt, amely azt igyekezett feltárni, hogy a válságok hogyan hatnak a vállalkozónőkre, valamint hogy a kutatás tudományos háttérrel és kiindulópontot biztosítson a projekt keretében végrehajtott további tevékenységekhez, mint például a **képzési kézikönyv** (2. *projekteredmény*), az **online oktatási platform** (3. *projekteredmény*) és a **szakpolitikai tanulmány** (4. *projekteredmény*).

A kutatás célja **1) a vállalkozónők által** a COVID-19 világjárvány idején, majd a COVID utáni időszakban, illetve az energiaválság kapcsán **tapasztalt kihívások feltárása**, valamint **2) a vállalkozónők által alkalmazott stratégiák megismerése**, amelyeket a nehézségekkel való megküzdésében alkalmaztak.

A kutatásba bevontuk a projektben részt vevő összes országot, így Finnországból, Bulgáriából, Magyarországról, Romániából (Erdély), Szerbiából, Szlovákiából és Spanyolországból (Andalúzia) is gyűjtöttünk adatokat, a projektben résztvevő szervezetek közreműködésével. Az adatgyűjtéshez alkalmazott módszertan szakirodalmi gyűjtésből, a vállalkozónők által kitöltött, online kérdőívekből, szakértői interjúkból, illetve vállalkozónőkkel készített, félig strukturált interjúkból állt.

A kérdőíves felmérést 7 országban végeztük el: Bulgáriában, Finnországban, Magyarországon, Romániában (Erdély), Szerbiában, Szlovákiában és Spanyolországban (Andalúzia). A felmérés vállalkozónők körében gyűjtött információkat, a válság idején tapasztalt kihívásokra, nehézségekre, valamint az e kihívások enyhítésére vagy leküzdésére, a vállalkozásuk újjászervezésére és átalakítására irányuló stratégiákra összpontosított.

A kérdőívet több mint hatszáz (608) válaszadó töltötte ki. A válaszadók jellemzően 41-50 év közöttiek (36%) és 51-60 év közöttiek (28%), magasan képzettek: 33%-uk mikrovállalkozásának egyetlen tulajdonosa, nincs alkalmazottja (saját magán kívül), és közel 50%-uknak 2022 januárja óta legfeljebb 10 alkalmazottja van. Továbbá, a válaszadók majdnem 2/3-a számolt be arról, hogy vállalkozásuk forgalma legfeljebb 50 ezer euró - 27%-uk forgalma pedig 10 ezer euró alatt van. A válaszadók 65%-ának a vállalkozása jelenti a fő tevékenységet vagy fő bevételi forrást, emellett nincs másik foglalkozásuk.

A COVID-19 leggyakrabban említett hatása - a válaszadók közel egyharmada (29,8%) szerint - a "kereslet csökkenése" volt, sőt, néhány esetben "egyáltalán nem volt kereslet". Ezt követte a bevételek csökkenése (17,3%) és az "online értékesítés bővülése" (8,6%). A felmérés arra is rákérdezett, hogy a **vállalkozónők számára melyik volt az a három legfontosabb intézkedés, amelyet a világjárvány vállalkozásukra gyakorolt hatásainak enyhítésére hoztak** (sorrendben). A válaszadók 31,3%-a "új vagy módosított tevékenységek bevezetését" jelölte meg a legfontosabb intézkedésként, 13%-uk "csökkentette vagy felfüggesztette vállalkozása tevékenységét", 10,4%-uk pedig az "online értékesítést" erősítette meg a világjárvány hatásainak enyhítése érdekében. A második helyen szintén az "online értékesítés erősítése" (9,5%), a "munkaidő csökkentése" (9,2%) és a "fejlesztési-karbantartási tevékenységek" (8,4%), míg a harmadik helyen a "(kormányzati) támogatások igénybevétele" és az "új, módosított tevékenységek végrehajtása" állt a legtöbbször (azonos mértékben - 7,4%). Fontos azonban megjegyezni, hogy 11,3% jelezte, hogy nem hajtottak végre semmilyen intézkedést.

Minden válaszadó úgy ítélte meg, hogy a **háztartási és (gyermek)gondozási feladatok partnerükkel való megosztásának egyensúlya nem változott jelentősen:** összességében 52,8%-uk számolt be arról, hogy a világjárvány előtti állapothoz képest nagyjából ugyanolyan az egyensúly a feladatmegosztásban. A válaszadók valamivel nagyobb hányada mondta azt, hogy a tevékenységek megosztása valamivel vagy jelentősen kiegyensúlyozottabb a világjárvány előtti állapothoz képest, mint azt, hogy (valamivel vagy jelentősen) kevésbé kiegyensúlyozott (15,8%, szemben a 13,7%-kal). A válaszadók 17,8%-ának nem volt partnere, vagy nem élt vele együtt a felmérés

időpontjában. Országok szerint Bulgáriában, Magyarországon és Romániában a válaszadók 40-48,4%-a jelezte, hogy a háztartáson belüli e feladatok egyensúlya nagyjából ugyanolyan, mint korábban, míg Szerbiában, Spanyolországban, Szlovákiában és Finnországban a válaszadók több mint felének ez volt a válasza (52,3-60,1% között). Azok, akik lényegesen kisebb egyensúlyt tapasztaltak, Szlovákiában voltak a legnagyobb arányban (8,4%), míg Magyarországon (11,2%), Romániában (10,5%) és Finnországban (10,1%) volt a legmagasabb azon a válaszadók aránya, akik valamivel kevésbé kiegyensúlyozott tevékenység megosztásról számoltak be. Bulgáriában volt a legmagasabb azon válaszadók aránya, akik jelentősen kiegyensúlyozottabbnak ítélték meg a feladatmegosztást (20%), valamivel kiegyensúlyozottabb megosztásról pedig Bulgáriában (13,3%), Romániában (12,6%) és Szlovákiában (12%) számoltak be.

Ami a jövőbeli válságok kezelésére való felkészültséget illeti, a válaszadók közel 50%-a úgy érzi, hogy valamelyest felkészültebb a lehetséges válságok kezelésére, közel 1/3-uk teljesen felkészültnek érzi magát, míg 20%-uk nem érzi magát felkészültebbnek a COVID-19 világjárvány után.

A felmérés elemzése értékes betekintést nyújt a női vállalkozók tapasztalataiba és válaszaiba a COVID-19 világjárvány és a világjárványt követő helyreállítási szakasz kapcsán, rávilágítva a kihívásokkal szembeni ellenállóképességükre és alkalmazkodóképességükre. Míg a kérdőíves eredmények a COVID-19 okozta nehézségek hatásaira összpontosítanak, az interjúkból gyűjtött adatok a válság hatásának egy egészen más aspektusát mutatják. Úgy tűnik, a világjárvány akaratlanul is lehetőséget biztosított a vállalkozói tanulásra, olyan egyedülálló laboratóriumi környezetet teremtve, amelyben a női vállalkozók csiszolhatták készségeiket és növelhették ellenállóképességüket. A világjárvány során kifejlesztett készségekre építve pedig folyamatosan képesek adaptálni a COVID-19 során levont tanulságokat és alkalmazni a válság alatt elsajátított készségeket a mostani, kihívást jelentő helyzetekben is.

A szakértői interjúk szerint olyan **célzott szakpolitikákra, támogatási programokra és kezdeményezésekre lenne szükség a női vállalkozók számára - nemcsak válságok idején, hanem folyamatosan, amelyek felismerik és hatékonyan kezelik a női vállalkozók sajátos kihívásait mind az üzleti mind a magánéletben.** A női vállalkozók kiemelt támogatását leginkább gazdasági okokra hivatkozva indokolták, mely szerint a sikeres női vállalkozók a gazdasági növekedéshez való hozzájárulással a társadalom javát szolgálják. A szakértők közül néhányan azt is hangsúlyozták, hogy a nemek szempontjából semleges programoknak is megvan a maguk szerepe és jelentősége a női vállalkozók támogatásában. Kiemelték továbbá annak fontosságát, hogy minden szintnek (EU,

államok, regionális/helyi önkormányzatok, női szervezetek és vállalkozói szövetségek) felelősséget kell vállalnia és forrásokat kell biztosítania a célzott támogatási programok végrehajtásához.

Összesen 56 vállalkozónővel készítettünk interjúkat. **A válaszadók történeteit túlmutattak a COVID-19 járványon és annak hatásain. Kiemelten sokat beszéltek azokról a kihívásokról, amelyekkel a COVID-19 világjárvány utolsó hulláma óta kellett szembenéznük.** Ez a hangsúlyos perspektívaváltás a kihívásokkal és válságokkal kapcsolatban a női vállalkozók részéről, arra a felismerésre vezetett bennünket, hogy elemzésünkben a kontextust egy folyamatban lévő krízisként írjuk le, amely a COVID-19 enyhülését követő fázisokat is magába foglalja. A vállalkozónők által a COVID-19 utáni időszakban megtapasztalt, egymással ok-okozati összefüggésben álló válsághelyzetek sorozatának leírására a "polikrízis" kifejezést használtuk.

Az 56 interjú elemzéséből származó megállapításainkat három kulcsszó mentén részleteztük, amelyek a **kihívások, stratégiák-támogatások, valamint szükségletek. Összességben megállapítottuk, hogy a polikrízis, amelynek epicentruma a COVID-19 volt, ösztönözte a vállalkozónők vállalkozói tanulását. Értékes tapasztalatokat szereztek, továbbfejlesztették készségeiket vállalkozói tevékenységük további professzionalizálása érdekében, megerősítették meglévő, vagy elkezdték új reziliens közösségek kialakítását, illetve a válság szabta korlátok között is megragadtak új üzleti lehetőségeket.** Mindezek tükrében fontosnak tartjuk kiemelni, hogy bár a macro adatok azt mutatják, hogy a női vállalkozókra a Covid-19 jóval negatívabb hatással volt, összehasonlítva azt a férfiakra gyakorolt hatásával, mégis látjuk azt is, hogy számos vállalkozónőnek sikerült leküzdenie a COVID-19 és az utána következő válságok okozta kihívásokat. A világjárvány és a további válságok okozta nehézségek lényegében egyedülálló lehetőséget biztosítottak a kis- és középvállalkozó nők számára a kihívást jelentő körülmények között való boldoguláshoz szükséges készségek és tudás elsajátítására.

Fontos megemlíteni azt is, hogy a válaszadók felismerték, mennyire sokféle érdekelt fél vesz részt, vagy kellene részt vennie a vállalkozónők támogatásában. Nyilvánvalóvá vált, hogy a különböző személyek és szervezetek - köztük a vállalkozók, döntéshozók, iskolák, egyetemek és képzési központok - közötti együttműködés elengedhetetlen az erőforrások és a megfelelő készségfejlesztés biztosításához.

Az állami támogatási programok országonként eltérőek voltak, egyes országokban erőteljesebbek ezek a programok (Finnország, Spanyolország, Szerbia, Bulgária), míg másokban kevésbé (Románia, Magyarország, Szlovákia). Interjúalanyaink a válságokkal való megbirkózással kapcsolatos tapasztalataikat is megosztották, ezek pedig megerősítették, hogy a kisebb vállalkozások kevesebb állami támogatáshoz jutnak. A külső finanszírozást - akár állami, akár kereskedelmi forrásokból - ritkábban vették igénybe, főként azért, mert nem volt alkalmazható saját vállalkozásukra, vagy mert több nehézséggel járt az igénybevétele, mint előnnyel. **A női vállalkozók tehát az állami támogatásokat némileg elégtelennek találták, többek között azért, mert ezek a programok nem kezelték hatékonyan a világválság idején megsokszorozódott gondozási munkák iránti növekedést.** Nem meglepő, hogy a vállalkozónőknek nem csupán nagyobb pénzügyi támogatásra lenne igényük, hanem egyértelműen szükség van olyan támogatásokra is, amelyek specifikusan a vállalkozónők számára vannak kialakítva. A célzott támogatásra való igényt a vállalkozónők megerősítésének kritikus lépéseként ismerik fel.

A vállalkozónőkkel készített interjúkból kiderült az is, hogy jelentős mértékben támaszkodnak a magánszféra/magánszektor forrásaira a hivatalos állami támogatások helyett. Függetlenül az állami szintű programok elérhetőségétől, a vállalkozónők általában a magánszektor erőforrásaira támaszkodtak, beleértve a családi támogatást, a személyes megtakarításokat és a rokonoktól kapott kölcsönöket. A családtagok, különösen a házastársak gyakran nyújtottak gyermekgondozási támogatást vagy pénzügyi segítséget, attól függően, hogy a vállalkozás milyen szerepet játszott a család pénzügyi biztonságában. Amint azt már a szakértői interjúalanyok is hangsúlyozták, az informális és formális, csak nőkből álló csoportok is jelentős szerepet játszottak a vállalkozónők támogatásában a világválság alatt és után. Mindezt a vállalkozónőkkel készített interjúk is megerősítették, amely alapján azt is elmondhatjuk, hogy ezek a csoportok a tudásmegosztás, a készségfejlesztés és a kölcsönös támogatás színterei voltak.

A magánszférából kapott támogatás jelentőségén túl a vállalkozónők egyértelműen megértették a különböző szereplők (stakeholderek) összetettségét és támogatásukban, megerősítésükben betöltött szerepét. **Az interjúalanyok kiemelkedően fontosnak tartják az olyan támogatási rendszereket, amelyek a női vállalkozók holisztikus szükségleteivel foglalkoznak.** Ez magában foglalja a családi támogatást, a megfelelő képzési programokhoz való hozzáférést, valamint egy olyan környezet megteremtését, amely képes kezelni az üzleti és a személyes kötelezettségek egyensúlyának

szükségességét. A hatékony támogatási rendszer mellett hangsúlyt fektettek a vállalkozónők támogatási igényeinek tudatosítására, és jelentős szerepet tulajdonítottak a nőket támogató egyesületeknek és szervezeteknek, így tehát a nők vállalkozói szerepének erősítésén és támogatásán dolgozó egyesületek és szervezetek támogatásának fontosságát is kiemelték.

Néhány interjúalany szerint strukturális változtatások szükségesek a női vállalkozók esélyegyenlőségének javítása érdekében. Páran hangsúlyozták azt is, hogy a vállalkozói ismeretek oktatását már az iskolában el kellene kezdeni, hisz ez növelné a nők vállalkozói potenciálját és a felkészültebb vállalkozónők esélyeit. Mások azt emelték ki, hogy a vállalkozónőkkel és a sztereotípiák ellensúlyozását célzó, a nők vállalkozói tevékenységével kapcsolatos tudatosságnövelés hozzájárulna ahhoz, hogy a nők nagyobb eséllyel vegyenek részt vállalkozói tevékenységekben. Harmadszor, hangsúlyozták azt is, hogy a vállalkozónőket támogató szakpolitikák és intézkedések kialakításakor figyelembe kell venni a női vállalkozók holisztikus igényeit, a munka és az élet összeegyeztetésének nehézségeinek leküzdése érdekében (pl.: gyermekgondozási támogatás, bölcsődei férőhelyek növelése).

Az interjúkból öt készség- és kompetenciafejlesztési terület rajzolódott ki a vállalkozónők támogatásával kapcsolatban, hogy válság idején képesek legyenek reziliens, válságállóvá válni: **Mentorálás, kapcsolatépítés, pénzügyi ismeretek és tudatosság, digitális készségek, mentális egészség és fenntartható zöld gyakorlatok.** Az interjúalanyok hangsúlyozták a vállalkozónők készség- és kompetenciafejlesztésének fontosságát, kiemelve a sajátos szükségleteikhez és elérhetőségükhöz igazított állami támogatási programok szükségességét. A vállalkozónők mentális egészsége szintén aggodalomra ad okot. Meg kell birkózniuk a vállalkozói tevékenységgel járó nyomással és kihívásokkal, különösen válság idején, mikor a megnövekedett gondozási teher nem kizárólag, de nagymértékben a nőkre hárul. Rendszeresen elhangzott, hogy milyen nagy szükség van a női vállalkozók mentális egészségét támogató programokra és ezeket finanszírozó forrásokra.

Noha nem elsődleges céljuk, néhány vállalkozónő fontolgatja a nemzetközi piacokon való terjeszkedést. E szemlélet lehetőségeket és kihívásokat egyaránt rejt magában, és a célzott támogatások, képzések előnyt jelenthetnek. Arra is hallottunk példákat, hogy a női vállalkozók a külföldre költözés következtében bővítették célcsoportjukat.

Végezetül, a változás- és válságkezelési programok mellett a zöld és fenntartható gyakorlatok alkalmazása olyan eszközként jelent meg, amely segíti a vállalkozónóket a változó környezethez való alkalmazkodásban. A női vállalkozók egyre inkább érdeklődnek a környezetbarát és energiahatékony megközelítések iránt, ezek pedig a fejlesztési és támogatási programok egyik lehetséges területének tekinthetők.

Kutatási eredményeink azt mutatják, hogy a vállalkozónők fokozott professzionalizmussal, innovatív stratégiák alkalmazásával és készségeik fejlesztésével reagáltak a kihívásokra, hogy a világvárvány által támasztott akadályok között eligazodjanak. A professzionalizálódás e folyamatának központi eleme új vállalkozó tevékenységek bevezetése, új irányok kialakítása volt. Az általunk megkérdezett vállalkozónőknek sikerült növelni jelenlétüket a helyi, és egyes esetekben a nemzetközi piacokon. Ezen bővülés változatos és sokrétű tevékenységekben való részvételüknek, valamint a digitális platformok és eszközök hatékony felhasználásának tulajdonítható. **A COVID-19 során a túlélés és az akadályok leküzdése érdekében alkalmazott stratégiák jelentősen hozzájárultak a vállalkozói tanulás és készségek fejlesztéséhez. Ebben a tanulási folyamatban kiemelkedő szerephez jutnak az informális/formális közösségek, különösen a kizárólag nők számára fenntartott biztonságos terek. A társadalmi tőke felhalmozása fontos szerepet játszott abban, hogy a kihívásokkal teli időkben nem csak túlélni, hanem innoválni is képesek voltak vállalkozásaikat.**

Weboldal

www.refem.eu

Email:

hetfa_re-fem@hetfa.eu

Facebook:

www.facebook.com/REFEM0

Twitter:

[@RE-FEM project](https://twitter.com/RE-FEM_project)

Linkedin:

www.linkedin.com/RE-FEM

Az Európai Unió finanszírozásával készült. A kifejtett nézetek és vélemények azonban kizárólag a szerző(k) sajátjai, és nem feltétlenül tükrözik az Európai Unió vagy az Európai Oktatási és Kulturális Végrehajtó Ügynökség (EACEA) véleményét. Ezekért sem az Európai Unió, sem az EACEA nem tehető felelőssé.